

SASTĀDĪTĀJA PRIEKŠVārds „LZA VĒSTU” SPECIĀLIZLaidumam

Ojārs Spāritis

Sirsnīgi pateicos visiem „LZA Vēstu” speciālizlaiduma dalībniekiem, kuri ar savu pētniecisko azartu un intelektuālo daudzpusību ir bagātinājuši šo rakstu krājumu. Saskaņā ar sastādītāja iecerī tas ir veltīts kontekstuāli vienotām Latvijas vēstures, arhitektūras un mākslas izpētes novitātēm un hronoloģiskajā ziņā aptver laika periodu no 13. gs. līdz mūsdienām. Viena no krājuma tapšanu rosinošajām pamattēmām bija 2011. g. atzīmētā Kurzemes hercoga Jēkaba 400. dzimšanas diena, kas krājuma kontekstā ļauj saskatīt caurviju motīvu. Šī fakta eiropeskā konteksta un vēl daudzu citu tēmu izpētē ir iesaistījušies gan mūsu zemē pazīstami kultūrvēsturiskā mantojuma izziņas speciālisti, gan arī starptautisku atzinību iemantojuši Vācijas un Igaunijas vēsturnieki un mākslas vēstures interpreti.

Tematiski vienotā „LZA Vēstu” laidiena sastādīšanu ir rosinājušas arī vairākas citas pēdējo gadu aktualitātes — starptautisko kultūras mantojuma aizsardzības un popularizēšanas institūciju UNESCO un ICOMOS rūpes par efektīvu Latvijas kultūras mantojuma aizsardzību un izpēti, intensīva sadarbība ar zinātnisko darbību atbalstošām baltvācu institūcijām, tādām kā Herdera Institūts (*Herder Institut*), Kurzemes Bruņniecības apvienotiem fondiem (*Vereinigste Kurländische Stiftungen*), Karla Širrena biedrība (*Carl Schirren Gesellschaft*). Savukārt M. K. A. Beklera nodibinājums *Mare Baltikum* (*M.C.A. Böckler-Mare Balticum Stiftung*) savā vairāku gadu desmitu garumā mērāmajā darbā var lepoties ar maksimālu ieinteresētību Baltijas valstu kultūras, vēstures un mākslas jautājumu padziļinātā izziņā. Šīs organizācijas rī-

kotās konferences, simpoziji un izbraukuma semināri ir rosinājuši gan ar avotu studijām padziļināt arhitektūras un mākslas izpētes problēmas, gan ar jaunām pētniecības metodēm ievērtēt līdzšinējo zināšanu sistēmā arī laikmetīgus starpdisciplinārus aspektus.

Lielākā daļa no krājumā uzņemto sešpadsmit zinātnisko rakstu autoriem pārstāv Latvijas augstākās mācību iestādes, muzejus, kultūras mantojuma saglabāšanas un izpētes institūcijas, to vidū Latvijas Mākslas akadēmiju, Latvijas Universitāti, Rīgas Tehnisko universitāti, Latvijas Nacionālo mākslas muzeju, Arhitektoniskās izpētes grupu „SIA AIG”, Rundāles pils muzeju un Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju. Savukārt trešā daļa no publikācijām apliecina vairāku ārvalstu augstskolu un institūtu pētnieku interesi par līdzdalību krājuma veidošanā. Uzrunātie autori pārstāv Ķīles un Tībingenes universitātes, Tartu Universitāti, Herdera Institūtu Mārburgā. Šāda pārstāvniecība pagodina un uzliek atbildību krājuma veidotājiem.

Lakoniski raksturojot krājumā ietvertu rakstu saturu, ar gandarījumu var sacīt, ka VISI autoru raksti ir pirmpublicējumi par minētajām tēmām, kas satur ievērojamu vēstures, arhitektūras, mākslas, teoloģijas un kultūrvēstures informācijas novitātes daļu. Nozīmīgu krājuma proporciju veido Latvijas viduslaiku arhitektūrai, mākslai un politikajiem procesiem veltītie raksti. Par *Dr. art.* Agneses Bergholdes apceri „Rīgas Doma viduslaiku būvplastika eiropesko ietekmju lokā” sakāmi atzinīgi vārdi vispirms jau par to, ka vairāk nekā pirms simt gadiem kopš pēdējām nozīmīgākajām publikācijām par līdzīgu tēmu,

vācu 13. gs. tēlniecības kontekstā ir tikušas vērtētas ar Rīgas Doma baznīcas un krustvejas arhitektūru saistītās kapitēļu un konsoļu tēlniecības formālās, stilistiskās un mākslinieciskās pazīmes. To raksturojumā ir mēģināts noskaidrot būvplastikas ietekmju ģeogrāfiju, iespējamās tēlniecības skolas un to darbu kvalitāti. *Mg. arch.* Silvijas Ozolas mēģinājums uz arheoloģijas, vēstures, rakstīto avotu un topogrāfisko pētījumu bāzes rekonstruēt Kurzemes senāko apdzīvoto vietu un pilsētu plānojuma evolūciju uzskatāms par interesantu pieteikumu sekmēt Latvijas vēsturisko pilsētu apbūves veidošanās vēstures izziņu. Esmu pārliecināts, ka, iedziļinoties šai problemātikai veltītajā rakstā „Pilsētu un administratīvi politisko centru plānojums un apbūve Rietumlatvijas teritorijā no 13. līdz 16. gs.”, interesenti, līdzīgi publikācijas autoriem, gūs jaunas atziņas un secinājumus. Vācu mākslas vēsturniece *Dr. art.* Ulrike Nirnbergere (*Ulrike Nürnbergger*) ir augsti kvalificēta gotikas perioda tēlniecības un altāru kokgriezumu skulptūru izpētes speciāliste. Viņas lielā pieredze un kultūras kontaktu meklējumi jautājumā par Kuldīgas Sv. Trīsvienības katoļu baznīcas Madonnas skulptūru un Ventspils pils muzeja krātuvē identificēto „Sāpju Kristus” skulptūru atklājas rakstā vācu valodā „*Schicksale mittelalterlicher Kunstdenkmäler im ehemaligen Herzogtum Kurland. Erste Erkenntnisse*”.

Renesanses laikmeta vēstures kultūras paradigām krājumā veltīti četri raksti. *Dr. habil. art.* Ojāra Spārīša aperē „Renesanses humānisma ikonogrāfijas transkripcija Rīgas agrīnā protestantisma perioda mākslā” analizēti vissenākie Doma baznīcā saglabājušies kokgriezuma piemēri — altāra daļas solu ciļņi ar „Kārdināšanas” un „Marijas Magdalēnas” atveidiem, kā arī izteiktas hipotētiskas domas par Mūzikas alegorijas ciļņa grafiskajiem prototipiem tā dēvētajās Skolnieku luktās. Tībingenes universitātes doktorants un baltvācu izcelsmes vēsturnieks *Mg. hist.* Magnuss fon Hiršheids (*Magnus von Hirschheydt*) ar rakstu „*Die Säkularisationen der geistlichen*

Staaten Livlands 1558–1561. Typologie und Vergleich” atklāj Rīgas un Vidzemes bīskapiju sekularizācijas procesu politiskās cēloņsakarības Livonijas karu sākumā 1558.–1561. g. Baltvācu kultūras pētniecības nozīmīgākās institūcijas — Herdera Institūta vēsturnieka *Dr. hist.* Pētera Verstera (*Peter Wörster*) pētījumā „*Die Pacta subiectionis als Gründungs-urkunde des Herzogtums Kurland*” analizēts šī institūta arhīvā uzglabātais oriģināldokuments, kurā noteiktas Polijas un Kurzemes hercogistes politiskās tiesības un pienākumi. Jaunā mākslas doktore Jūlija Trinkerte (*Julia Trinkert*), kas ir aizstāvējusi promocijas darbu Ķīles Universitātē, rakstā „*Herzogin Anna von Mecklenburg-Kurland (1533–1602) — ambitionierte Kunstvermittlerin am kurländischen Hofe des ausgehenden 16. Jahrhunderts?*” vērš uzmanību uz hercoga Gotharda Ketlera sievas — Meklenburgas princeses Annas — savdabīgo personību, kurai bijusi īpaša loma protestantisma kultūras aizstāvībā Kurzemē un Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas celtniecības finansēšanā. Saskaņā ar publikācijā paustajām atziņām hercogienei Annai piedēvējami ievērojami nopelni vācu mākslas ietekmju veicināšanā Kurzemes hercoga galmā.

Ievērojot hronoloģisko secību, atsevišķa rakstu grupa krājuma struktūrā attiecas uz baroka laikmetu. Pamatīgi izstudējot arhīvu dokumentus un Vācijas bibliotēku materiālus, vācu teoloģijas doktors Ulrihs Šēnborns (*Ulrich Schoenborn*) no Mārburgas rakstā „*Die Frau an Jakobs Seite. Luise Charlotte von Brandenburg, Herzogin von Kurland (1617–1676)*” pauž saistošu versiju par Brandenburgas princeses, vēlākās Kurzemes hercoga Jēkaba sievas Luīzes Šarlotes ieguldījumu hercogistes politiskajā un kultūras dzīvē. Sekojot pa pēdām Kurzemes hercogu bibliotēkas likteņiem un hercogu interesei par celtniecību, savā rakstā „*Kurzemes hercoga Ferdinanda Libre d'Architecture. Ordera arhitektūras meklējumos Kurzemē 17. gs.*” Rundāles pils direktors *Dr. h. c.*

Imants Lancmanis pievērs lasītāja uzmanību hercoga Ferdinanda krājumā atrastajai arhitektūras rokasgrāmatai, kuras teorētiskie un praktiskie priekšlikumi būvniecībā varētu būt ietekmējuši arī Kurzemes arhitektūras mantojumu. Baroka laikmeta tēmu sadaļā iekļaujas arhitektūras izpētes speciālistu un „SIA AIG” pieredzes bagāto darbinieku *Mg. art.* Viļas Strupules un *Dr. arch.* Ilmāra Dirveika atklājumiem bagātie pētījumi. V. Strupules zinātniskās intereses saistās ar interjeru gleznojumu vēsturi, tādēļ viņas rakstā „Luktu gleznojumi Rīgas Sv. Pētera baznīcā Krāsotāju cunftes meistara Korda Meijera daiļrades kontekstā” atklātās sakarības ļauj uzzināt daudz jauna par Rīgas sakrālo celtni iekšējo vizuālo kultūru 17. gs. beigās. Pirms paredzamās restaurācijas vai arī prognozējot arhitektūras pieminekļa bojāeju, arhitekts I. Dirveiks ir apsekojis Pasienes klostera ēku un konstatējis tās neparasti bagātu interjeru. Raksts „Pasienes klostera arhitektūras pēdējie pētījumi” papildina līdz šim zināmos faktus par 18. gs. otrās puses katoļu garīgo ordeņu klosteru interjeru veidojuma un apdares bagātību.

Uz hronoloģiski jaunāko vēstures periodu — 19. un 20. gs. — attiecas „LZA Vēstis” apkopoto rakstu pēdējā sadaļa, kurā nosacīti iekļaujamas četras publikācijas. Tartu Universitātes profesora *Dr. habil. art.* Juhana Maistes rakstā „*Die Aufklärung visualisierend. Über die Philosophie des Klassizismus im „Embach-Athen”*” skartas ar Tartu Universitātes mācībspēku, arhitekta Johana Vilhelma Krauzes un viņa gara radnieku centieniem saistītās klasicisma tradīciju iedzīvināšanas problēmas un garīgie priekšnoteikumi. Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas speciālistes *Mg. art.* Anitas Bisteres raksts „Bizantijas (bizantiskās) arhitektūras formu meklējumi Latvijas pareizticīgo baznīcu arhitektūrā 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā” atklāj teoloģiskos,

ideoloģiskos un estētiskos nosacījumus neobizantisko formu atdzimšanai krievu ortodoksālās baznīcas sakrālajā kultūrā. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Latvijas Vizuālās mākslas departamenta vadītāja *Dr. art.* Ginta Gerharde-Upeniece pievērs uzmanību Latvijas starpkaru perioda diplomāta Oļģerda Grosvalda personībai. Rakstā „Oļģerds Grosvalds (1884–1962). Diplomātijas loma Latvijas mākslas starptautiskajā reprezentācijā. 20. gs. 20.–30. gadi” analizēta ievērojamā diplomāta ietekme uz Latvijas kultūras procesu ievirzīšanu Eiropas valstu aprītē, sekmējot latviešu mākslinieku radošo ceļojumu iespējas un mākslas izstāžu starptautisko apmaiņu. Ar oriģinālu ieskatu Latvijas digitālās mākslas vēsturē un estētikā iepazīstina Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta pētnieces *Mg. art.* Solvitas Zariņas publikācija „Latvijas digitālās mākslas daži attīstības aspekti”. Šis raksts ļauj pārliecināties, cik svarīgi pētīt tieši 20. un 21. gs. mākslas izpausmes, kuru izziņa sabiedrības tehnoloģiskā progresa straujās attīstības dēļ ir visvairāk apdraudēta.

Kamēr vēl nav uzrakstīti un akadēmiskā izdevumā publicēti Latvijas mākslas vēstures sējumi, tikmēr aktuāli ir arī šaurāki tematiskie pētījumi, kas vēsturisko stilu un laikmetu diskursā palīdz izgaismot nozīmīgas arhitektūras un mākslas problēmas. Par to, cik šo kultūras fenomenu apzināšanā lietderīga ir vēsturiskā fona izziņa, ļauj pārliecināties arī šajā „LZA Vēstu” numurā ievietotās profesionālo vēsturnieku apceres. Tās precīzi iezīmē laikmetu robežas, personības, kas virza vēsturiskos procesus, apstākļus un pat nejaušības.

Tomēr kā īpašu vērtību šāda tematiski, garīgi un emocionāli vienota rakstu krājuma izveidē sastādītājs vērtē autoru grupas vienprātību, īstenojot kopīgo mērķi — ar svaiģām un avotu izpētē balstītām vērtībām radīt bagātu atziņu kopumu, kuru, turpinot darbu, arvien vēl ir iespējams papildināt.